

AKADEMIE MÚZICKÝCH UMĚNÍ V PRAZE
HUDEBNÍ FAKULTA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Praha, 2016

Vanda Kubíková

AKADEMIE MÚZICKÝCH UMĚNÍ V PRAZE

HUDEBNÍ FAKULTA

Název studijního programu - Hudební umění

Název studijního oboru – Komorní hra

MAGISTERSKÁ PRÁCE

Významná dirigentská osobnost 20. století Karel Ančerl

Vanda Kubíková

Vedoucí práce:

Oponent práce:

Datum obhajoby:

Přidělovaný akademický titul: MgA.

Praha, 2016

ACADEMY OF PERFORMING ARTS

MUSIC FACULTY

Studying program - Music Art

Field of Study – Chamber Music

Master Thesis

Conductor Karel Ančerl, famous personality of 20th century

Vanda Kubíková

Head:

Opponent:

Date of Vindication:

Degree: MgA.

Prague, 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem magisterskou práci na téma

Významná dirigentská osobnost 20. století Karel Ančerl

vypracovala samostatně pod odborným vedením vedoucího práce a s použitím uvedené literatury a pramenů.

Praha, dne

podpis diplomanta

Upozornění

Využití a společenské uplatnění výsledků diplomové práce, nebo jakékoliv nakládání s nimi je možné pouze na základě licenční smlouvy tj. souhlasu autora a AMU v Praze.

Evidenční list

Uživatel stvrzuje svým podpisem, že tuto práci použil pouze ke studijním účelům a prohlašuje, že jí vždy řádně uvede mezi použitými prameny.

Jméno	Instituce	Datum	Podpis

--	--	--	--

Popis práce

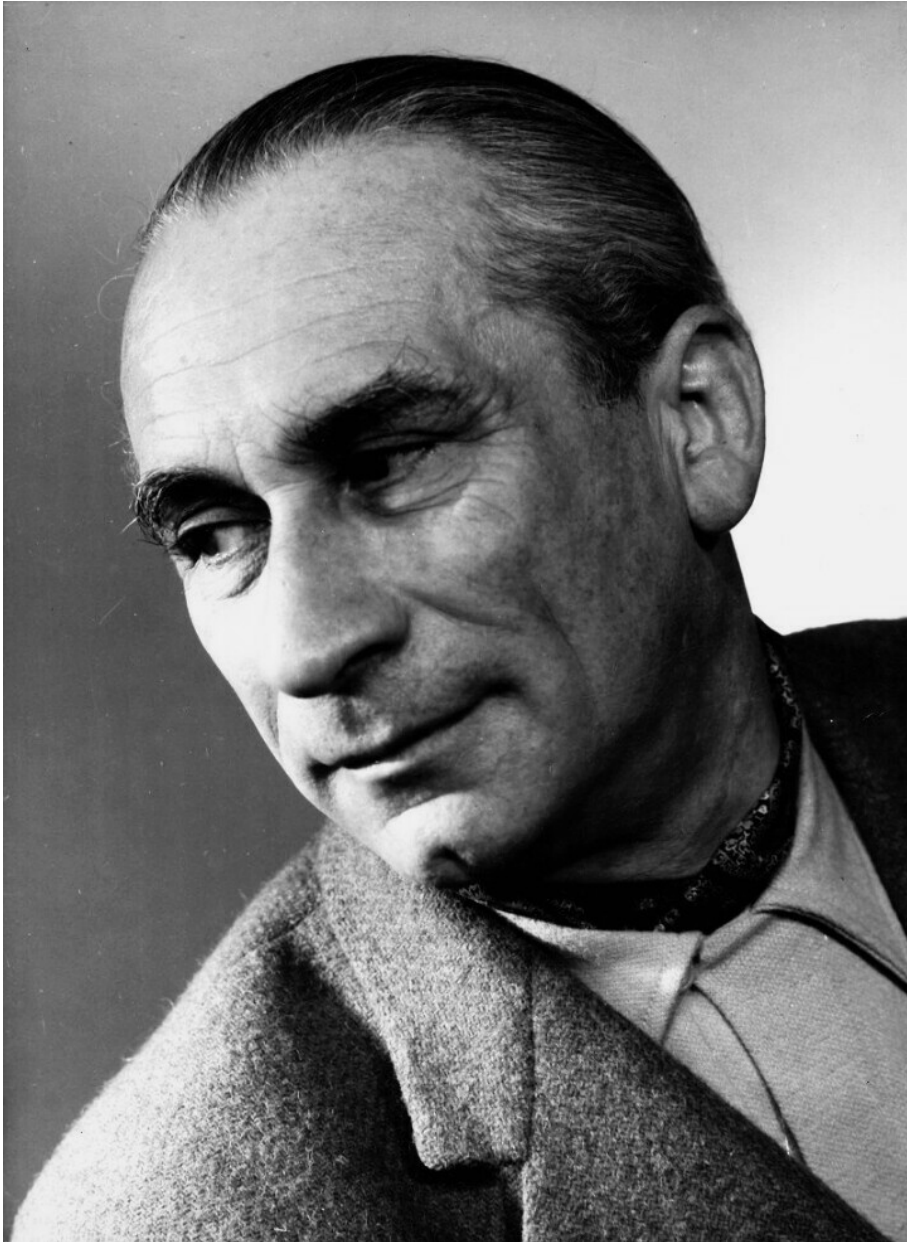
Tato práce je zaměřena na osobnost významného českého dirigenta Karla Ančerla (1908 – 1973). Přibližuje jeho život a uměleckou dráhu. Jedna kapitola je věnována projektu Ančerl Gold Edition.

Description of the work

This thesis is focused on significant personality of Czech conductor Karel Ančerl (1908 – 1973). Thesis contains his curriculum vitae in context of his conductor's career. One chapter is dedicated to Ančerl Gold Edition project.

Obsah	strana
Úvod	10
Mládí a umělecké začátky	11
Hudba jako životní cíl	14
Dirigentské poslání	17
Válečná tragédie	23
Cesta k České filharmonii	29
Mezinárodní uznání	41
Emigrace	45
Ančerl Gold Edition	47
Závěr	53
Použitá literatura a prameny	54

Úvod

Česká hudba měla ve dvacátém století celou řadu osobností, které se staly světově proslulými. Pohnuté události minulého století motivovaly celou řadu z nich k emigraci. Byli to skladatelé Bohuslav Martinů a Karel Husa, klavírista Rudolf Firkušný, violoncellista František Smetana nebo dirigenti Rafael Kubelík a Karel Ančerl. Život posledního jmenovaného je neuvěřitelně sugestivním obrazem nesmírně talentovaného jedince v kontextu dramatického dvacátého století a dvou nejhorších diktatur: německého nacismu a komunismu. Ančerlova vrcholná umělecká kvalita, neokázalost a skromnost ho řadí mezi největší osobnosti naší kultury.

Mládí a umělecké začátky Karla Ančerla

Český dirigent Karel Ančerl se narodil 11. dubna roku 1908 v Tučapech u Soběslavi. Ančerlovu otci Leopoldovi tam patřil dům čp. 68, který byl sídlem pro otcovu živnost: Velkovýroba lihovin, likérů a rumu. Šlo spíše o střední podnik, majitel Leopold Ančerl byl muž značného rozhledu, pevných zásad, přímý a spravedlivý. Ančerlova matka Ida (rozená Preiszová) pocházela ze Žiliny, kde měl její otec sodovkárnu. Byla stejně dobrou manželkou jako matkou i hospodyní. Oba rodiče vytvořili pro Karla a jeho mladší sestru Hanu prostředí plné pohody a štěstí. Karel byl na svou rodinu velmi fixován. Pokud se hudby týče, nelze o Ančerlových rodičích říci víc, než že ji měli oba rádi. Bližší vztah k ní neměli a pátrání po pramenech hudebnosti tu tedy selže. Mimořádný hudební talent se objevil u Karla nečekaně. Najevo vyšel zcela konkrétně pomocí gramofonu. Otec jej zakoupil ještě před první světovou válkou. Tento přístroj vzbudil pozornost celého okolí, v Tučapech byl první a jediný. Karlovi prý nesmazatelně utkvěli Schumannovi Dva granátníci a Bizetova Carmen. Při jednom rodinném zájezdu do Prahy, těsně před válkou, si na základě tohoto prvotního poslechového zážitku vynutil návštěvu divadla. A že se Carmen zrovna nedávala v Národním divadle, rodina Ančerlových šla do tehdejšího Nového německého divadla. Nemohli tušit, že se zde jejich syn ocitne u dirigentského pultu, až se po druhé světové válce usídlí v téže budově Opera 5. května.

V roce 1914 začala první světová válka a Ančerl nastoupil do školy. Mnohem větší význam než samotná školní docházka pro něho měly housle, na které se učil u řídicího učitele Josefa Menšíka. Když vychodil tři třídy obecné školy, najali mu rodiče domácí učitelku. Měl si především osvojit němčinu. Zkoušky skládal na pětileté chlapecké škole u sv. Františka v Praze. Roku 1918 válka skončila. Mimo jiné rozpadem Rakouska – Uherska a vznikem Československé republiky. V roce 1919 vystavili na výše uvedené škole Ančerlovi i závěrečné vysvědčení z páté třídy, které mělo platnost vysvědčení „frekvenčního“, tj. opravňovalo ke vstupu na školu střední. Jako posluchač již měl za sebou obrovské hudební

zážitky z Národního divadla: viděl Smetanovu Prodanou nevěstu a baletní pantomimy Oskara Nedbala. Hrál v amatérských orchestrech na housle a chtěl jít na konzervatoř, ale na tu byl zatím příliš mladý. Otec z něho chtěl mít právníka. Nezbývá mu než čekat a věnovat se vedle hudby dalšímu všeobecnému vzdělání na střední škole. Karlův otec zvolil reálné gymnázium ve Slovenské ulici na Vinohradech, protože nedaleko bydlela jeho sestra a Karel u ní mohl bydlet. Ančerl na škole příliš nelpěl, v Praze se však dostal do hudebního prostředí. Přibral jako další nástroj klavír. Učil se na něj v Högerově klavírním ústavu, vedeném dcerou jeho zakladatele. Sestra Hana to na témž učilišti a nástroji dotáhne rozhodně dál než on. Ančerl se zde spokojí jen nižším stupněm dovednosti, který se pak nepodaří podstatně zvýšit ani konzervatoři v předmětu obligátní klavír. Na housle chodí dál, teď do Malinovy hudební školy, od roku 1921 potom do hudebního ústavu Ševčíkova žáka, Otto Šilhavého (1882 – 1962). Ten vystupoval na koncertech své školy sólisticky i dirigentsky. Orchester sestavoval z žáků a přizvaných výpomocí. Ančerl se zde věnuje i hře na violu. Zároveň se z knih učí harmonii, kontrapunktu, formách, nástrojích, instrumentaci a dějinách hudby. Jako již vyspělý a pohotový hráč založil na reálném gymnáziu Ančerl kvarteto a zasedl u pultu koncertního mistra ústavního orchestru, řízeného spolužákem Vaničkem. Na jedné ze školních akademií hraje jako sólista Kreutzerův houslový koncert a Svendsenovu Romanci. Na večírku Högerova klavírního ústavu provede jako tercián se sestrou Hanou a violoncellistou Františkem Smetanou (1914 – 2004) Dvořákovo klavírní trio Dumky op. 90. Jako posluchač Ančerl roste ve Smetanově síni a Národním divadle na české hudbě, chodí i do do Německého divadla, kde dokonale pozná Wagnera a Strausse.

Jako kvartán založil Ančerl ve třídě recitační sbor. Pracoval s ním nejen na české, ale i latinské texty. Ančerlova hudební činnost nepolevuje ani v Tučapech o svátcích a prázdninách. I tam je primářiem kvarteta. Ostatní nástroje obstarají tučapští žáci soběslavského učitelského ústavu. V roce 1921 soubor objel řadu obcí a připomínal Karla Havlíčka – Borovského při stém výročí jeho narození. Kvarteto hrálo Beethovenův kvartet c-moll op. 18 a Čajkovského Andante cantabile. Ančerla přijali mezi sebe i soběslavští učitelé, kteří založili v Tučapech mužský sbor.

Konec Ančerlových středoškolských obecně vzdělávacích studií byl dost pohnutý. Ančerl toužil po konzervatoři a domáhal se jí pořád víc. Otec to nechtěl. Střetnutí bylo nevyhnutelné. Karel vymyslel řešení celkem jednoduché a zároveň takové, ze kterého by byla konzervatoř jediným východiskem. V kvintě propadl a byl donucen k jejímu opakování. V polovině tohoto opakovaného ročníku se mu však úředně dostalo důrazně rady, aby ústav

opustil. Doporučení nebylo možno nevyhovět. Doma ovšem předstíral další studium. Co namlouval rodičům a jak dokázal chodit v Praze zdánlivě do školy ještě celý další školní rok, to později nedovedl vysvětlit ani on sám. Hudba ho stačila celkově zaměstnat. Koncem roku 1925 vystoupil ve Smetanově síni s orchestrem Otto Šilhavého v Mozartově Koncertantní symfonii pro housle a violu jako violista. Připravoval se k přijímací zkoušce na konzervatoř a před prázdninami dalšího roku ji udělal. Tentokrát mu věc doma usnadnila pohroma, pro rodinu stejně nemilá jako jemu vítaná. Otec podnikl větší přestavbu domu. Všechny nábytek musel být uložen do skladiště. A to vyhořelo právě den před Karlovým návratem. Rodiče se nakonec s tou konzervatoří nějak smířili.

Hudba jako životní cíl

V polovině září 1926 vstoupil tedy Ančerl na Pražskou konzervatoř. Na školu, kterou si musel vybojovat. Škola se tísnila v kobkách Emauzského kláštera. Roku 1918 postoupila ochotně své Rudolfinum parlamentu tehdy vzniklé republiky. Nový stát se však ke škole zachoval velmi nevděčně. Ponechal ji dlouho u emauzských benediktýnů a přenesl později do prostor po laboratořích Chemického ústavu. Tam zůstala až do uzavření nacisty koncem druhé světové války.

Z dnešního pohledu je tehdejší konzervatoř příkladem hybridního útvaru. Jako škola celým svým uspořádáním střední, ale s vysokoškolskou nadstavbou tzv. mistrovských tříd a rektora, který jí stál v čele. Konzervatoř měla tenkrát mezi členy profesorského sboru velká skladatelská jména: Josef Bohuslav Foerster (1859 – 1951), Vítězslav Novák (1870 – 1949), Josef Suk (1874 – 1935). Otakar Ostrčil (1879 – 1935) byl smluvním profesorem dirigování.

Ančerl se zapsal na skladbu u Jaroslava Křičky (1882 – 1969), dirigování u Pavla Dědečka (1885 – 1954), komorní hudbu u Jiřího Herolda (1875 – 1934) a bicí nástroje. V ústavním orchestru hrával tympány, pod Dědečkem i Ostrčillem. Podle toho všeho se zdá, že se již zde zřekl dráhy houslisty. Housle si jako předmět ne zvolil, ale učil se na ně dál soukromě u profesora Františka Stupky (1879 – 1965) Hlavní předměty mu ponechávaly možnost rozhodnout se pro tvorbu nebo dirigování, nebo pro obojí.

Skladatelsky získal nejvíc ve čtvrttónovém a šestinotónovém oddělení Aloise Háby (1893 – 1973). Ten udělal na Ančerla veliký dojem. Stál na nejprůbojnějším křídle tehdejšího vývoje. Zsvěceně poučený o světových proudech, zcela odpoutaný od dosavadních forem, byl ve svém díle tonální i atonální, tematický i atematický, půltónový, čtvrttónový i šestinotónový. Kromě toho byl úspěšný organizátor (v Mezinárodní společnosti pro soudobou hudbu, ve Společnosti pro hudební výchovu) a obratný návrhář čtvrttónových nástrojů. Pracoval tehdy na své první, čtvrttónové opeře Matka (1927 - 1930), která se brzo po dokončení stane důležitým mezníkem v Ančerlově dirigentském růstu. Později ji budou následovat další dvě, půltónová Nová země (1935 - 1936) a šestinotónové Přijď království Tvé (1939 - 1942). Hába byl již tehdy silnou a přitažlivou osobností. Ančerl na něm upřímně obdivoval jeho novost a odvahu.

Ančerl při studiích hodně dirigentsky vyrostl na zkouškách České filharmonie. Václav Talich (1883 – 1961), který tenkrát stál v čele tohoto orchestru, a zahraniční umělci, kteří jej řídili pohostinsky, teprve ti mu byli pravými učiteli dirigování. Tady sbíral zkušenosti, registroval bezpočet zásadních i podrobných postojů, osobitých zvláštností mistrů, soustředěně pozoroval jejich způsob práce, včetně vystupování a jednání se členy orchestru. Význam měla pro něho i možnost porovnávat různá pojetí týchž děl.

Jako konzervatorista bydlel na Vinohradech s jiným konzervatoristou, Vladimírem Svobodou (1907 - 1962). Byl to znamenitý pianista, chodil na varhanní oddělení k profesoru Elšlégrovi. Odtud zběhl na práva a z těch teprve k obchodu, ve kterém pracoval až do konce života. Ani pozdější odloučení místy působišť nemělo vliv na jejich pevné přátelství. Svoboda byl po atentátu na Heydricha zatčen. Přežil Osvětim a Buchenwald. Za studentských let byl Ančerlovi klavírním partnerem.

V červnu 1930 dosáhl Karel Ančerl absolutoria. Drtivou převahu mají na jeho závěrečném vysvědčení nejlepší známky. Z profesorů, na něm podepsaných, se Ančerl později setká s K. B. Jirákem (1891 - 1972) a Ervínem Schulhoffem (1894 – 1942). S prvním

v rozhlase, kde bude Jirák vedoucím hudebního odboru, s druhým v orchestru Osvobozeného divadla. Skladatelsky absolvoval Ančerl 24. června 1930 svou orchestrální Sinfoniétou, dirigentsky hned den poté první větou Beethovenovy Šestá symfonie. Ale i svou Sinfonietu, hranou Českou filharmonií, si zadiriguje sám. Ančerlova rozměrná, jednovětá Sinfonieta se skládá ze čtyř jasně odlišených odstavců, které odpovídají obvyklým částem symfonie. V Sinfonietě převažuje rozumová složka nad myšlenkovou bezprostředností, že její harmonie jsou tvrdé, rytmus vynalézavý, forma pevná a jasná, instrumentace dobrá, až na občasné nadužití zvukové síly. Denní tisk věnoval tehdy absolventským večerům konzervatoře poměrně velkou pozornost. A mnohem větší budoucím skladatelům, než příštím výkonným umělcům. Kritici si byli již dlouho a dávno vědomi toho, že odsouzením prvotiny autora, který se stane jednou známým, si mohou nadělat problémy, nebo se dokonce trvale zesměšnit v kontextu dalšího vývoje. Postupovali proto i u Ančerla obezřetně. Bez výhrad se za Sinfonietu postavil jedině bratr Aloise Háby Karel. Ostatní posudky byly více méně kladné, kryly se však zase na druhou stranu různými výhradami. Tak vytýkaly třeba méně úporné semknutí stavebních prvků, zbrkllost, nezkušenost, módní názvuky na Stravinského, nedostatek nových, osobitých myšlenek a lepší funkce hudebního výrazu.

Ančerl se však rozhodl pro taktovku. Nebude ani dirigujícím skladatelem, ani skládajícím dirigentem. Zůstane jen dirigentem. A jako je na přesném vybavení zápisu Sinfoniety znát, že ji psal dirigent, nezůstane pro dirigenta bez významu, že kdysi i skládal. Takový dirigent má ke každému tvůrci blíže. Nebo alespoň snazší cestu k pochopení jeho díla. Z hlasů tehdejších novin je znát, že Ančerl vzbudil dirigentsky velikou pozornost a odvolávají se na jeho řízení České filharmonie při provedení jeho Sinfoniety. Dvaadvacetiletý Ančerl zde totiž stanul prvně před tímto orchestrem. Roku 1950 bude jmenován jejím uměleckým ředitelem.

Dirigentské poslání

Po ukončeném hudebním vzdělání nebylo kde se uchytit. Ančerl zadirigoval začátkem října na večeru Spolku pro moderní hudbu premiéru písňového cyklu Stadion Pavla Bořkovce (1894 – 1972) a pak působil sedm měsíců v Německu. Ještě v létě zaujal totiž Alois Hába slavného dirigenta dr. Hermanna Scherchena (1891 – 1966) pro svou právě dokončenou čtvrttónovou operu Matka. Scherchen měl zvláštní zálibu v soudobé tvorbě, ačkoliv byli ceněným, také v Praze známým tlumočníkem staré a starší hudby. Tenkrát se rozhodl, že Matku provede za každou cenu. Neuvědomil si možná ani, jak bude vysoká. Libreto si napsal Hába sám. Spíše než o drama tu jde o povídku, která v deseti obrazech vypráví příběh ze života moravské vesnice. Hába tu dokázal, že i v netematickém slohu lze vytvořit rozměrné a formálně ucelené dílo. Pro obrovské reprodukční nároky měla být a také byla provedena v hudebním týdnu pořádaném Mnichovským sdružením pro soudobou hudbu. Účinkovalo se bez výjimky zdarma a ostatní náklady se uhrazovaly mecenášsky. Byla to tedy cesta svépomocná a ochotnická. I profesionální umělci tu vystoupí v roli ochotníků a odvedou namáhavou práci v době po svém denním zaměstnání. Scherchen zajistil z potřebných 37 jen hlavní dva představitele (role Maruše a Křena). Marušu obsadil Tiny Debusserovou, koncertní pěvkyní bez divadelních zkušeností a Křena Maxem Mailim, tenoristou, který měl vstoupit na jeviště vůbec poprvé. Ančerlovi dostal k dispozici čtvrttónové harmonium, a když dorazil k Scherchenovi, dostal od něho dlouhý seznam zpěváků, sólových i sborových a instrumentalistů z Mnichova a Berlína, kteří by se možná dali k účasti na tomto projektu přemluvit. Ančerl působil tedy nejprve jako manažer, potom jako učitel čtvrttónů a teprve pak jako korepetitor. Přejížděl neustále mezi Mnichovem a Berlínem, bydlel většinou u členů nebo příznivců sdružení. Chvilí trvalo, než vzbudil obecnou důvěru. Např. dva profesory Mnichovské hudební akademie získal pro účinkování v orchestru svou hrou na sopránovou violu. Posléze však všechny spolupracovníky ohromil tím, jak dokonale znal celou partituru z paměti. Což se nedalo říci ani o autorovi, tím méně pak o Scherchenovi. Obsazení orchestru je komorní. Obsahovalo jednak zvlášť postavené čtvrttónové nástroje: klarinety, trubky, trombóny po dvou, dále klavír a harmonium, jednak nástroje, které nepotřebují úprav: dvě harfy (jedna přeladěna o čtvrttón výš), dvě smyčcová kvarteta, kontrabas a skupinu bicích. Jen obrovský přípravný výkon Ančerlův umožnil, že se vůbec podařilo dát celou věc na poslední chvíli dohromady. Byl to nakonec podnik na svou dobu ojedinělý. Již i tím, jak svorně při něm spolupracovali Němci s Čechoslováky. Ti dodali režii v osobě ing. Ferdinanda Pujmana (1889 – 1961) a nevzali původně vyhlédnutého Leopolda Jessnera (1878 – 1945), výtvarníka (výpravu a kostýmy navrhl architekt Zelenka),

hudební nácvič, který obstaral Ančerl a nezbytný Vladimír Svoboda jako korepetitor u čtvrttónového pianina. Scherchen se chopil teprve konečných zkoušek s celým souborem. Konaly se od půlnoci do rána. Dílo mělo při mnichovské premiéře 17. května 1931 v divadle Am Gartnerplatz značný úspěch u obecnstva i kritiky. Všichni zúčastnění uznávali nesmírné zásluhy Ančerlovy. K plánovanému opakování tohoto nastudování v Praze v Novém německém divadle tehdy nedošlo. Místo zaneprázdněného Scherchena jej měl dirigovat Ančerl. Tak zůstalo při jediném provedení Matky až do roku 1947, kdy ji v původním českém znění přinesla v téže budově Velká opera 5. května. Řízením Karla Ančerla, jemuž podobné služby, jako kdysi on Scherchenovi, prokáže zde dr. Karel Reiner (1910 – 1979). Pro Ančerla měla Matka v Mnichově mimořádný význam. Ukázal, co dovede, a to vešlo v širokou známost. Osvědčil trpělivost, také však neoblomnost a hlavně neotřesitelnou víru v dobrý výsledek. Prostřednictvím představitelky Maruše poznal Ančerl v Berlíně sekretářku Wilhelma Furtwänglera (1886 – 1954). Její zásluhou získal povolení k účasti na kterékolí zkoušce tohoto slavného dirigenta.

Ančerl však stále neměl v Praze stálé zaměstnání. To se změnilo, když ho Jaroslav Ježek (1906 - 1942) ho vzal v roce 1931 do orchestru Osvobozeného divadla jako houslistu a dirigenta. V obou těchto funkcích se Ančerl vždycky po týdnů střídal s Jiřím Srnkou (1907 - 1982), který později vynikl skladatelsky, hlavně v oblasti filmové hudby. Když jeden hrál, druhý dirigoval a opačně. Ančerl sem přišel za podmínek na tehdejší dobu výhodných a hned první den začal zkoušet představení nazvané Golem. Pracoval způsobem nevídaným a neslýchaným, kterým vzbudil pozornost celého souboru. Věnoval totiž taneční písničky stejnou péči, jako by šlo třeba o symfonii. Vyžadoval naprostou přesnost v intonaci, rytmu, dynamice. Hlídal tempovou přesnost. Výkon orchestru stoupl a výsledek byl dokonalý, čistý tvar. I další hry studuje potom výhradně Ančerl: Caesara, Robina-zbojníka, Svět za mřížemi, Osla a stín. Osvobozené divadlo je jednou z nejzajímavějších kapitol českého divadla. Začalo to spolkovým představením studentské recese, která se později stane legendární: Vest pocket revue (1927). Obliba divadla vzrostla tak, že autoři Jiří Voskovec (1905 – 1981) a Jan Werich (1905 – 1980) psali a hráli pak své hry (a občas upravovali cizí práce) až do roku 1938. Obohacovali je postupně o nové rejstříky, až dospěli k burčující politické satíře pronikavého dosahu. Což je nakonec stálo i divadelní koncesi ve zjitřené době po obsazení Rakouska Hitlerem. Voskovec s Werichem dovedli šťastně volit spolupracovníky. Zpočátku používají cizí hudby, kterou duchaplně otextovávají. Od roku 1928 pro ně pracuje Jaroslav Ježek a jeho invence se zdá nevyčerpatelná. Vtip, osobitost a vkus jsou přednosti, které nikdy neopustí Voskovce a Wericha, ani Ježka, ani režiséra Jindřicha Honzla (1894 – 1953),

výtvarníky, kostýmní výtvarníky a choreografy. Mezi umělce, kterými se Voskovec a Werich obklopili, zapadl Ančerl výborně. Celé Osvobozené divadlo bylo dokonale sehrané. Každému tu stejně záleželo na tom, aby odvedl nejlepší práci. Od Voskovce a Wericha až po poslední pomocnou sílu.

V roce svého příchodu do Osvobozeného divadla se Karel Ančerl ve slovenském Lučenci oženil. Rodiče s tím nesouhlasili. Měli proti snaše jedinou, ale podstatnou námitku - Valy Vigová (1908 – 1944) byla Karlova vlastní sestřenice (dcera matčiny sestry). Vzali to posléze na vědomí a přijali nevěstu vlídně. Vzájemné vztahy se brzo změnily v srdečné. Tím spíše, že nepřicházely děti, o které byly při pokrevnství tak blízkém určité obavy. Valy byla jako manželka pečlivá. Do Osvobozeného divadla chodila denně. Roku 1932 na sebe Ančerl upozornil podruhé v zahraničí, tentokrát ve Vídni. Řídil na desátém festivalu Mezinárodní společnosti pro soudobou hudbu čtvrttónovou Předehru ke starořecké tragédii od Miroslava Ponce (1902 - 1976). Šlo tu o vůbec první provedenou symfonickou čtvrttónovou skladbu, která předtím měla premiéru v Praze. Jeden kritik napsal o těch čtvrttónech, že bych je posluchači ani nepostřehli, nebýt v orchestru čtvrttónové harmonium. V červenci zemřela Ančerlovi sestra Hana na zánět mozkových blan. Studovala medicínu. Byla to pro Ančerla první těžká rána toho druhu. Později přijdou další a horší.

Začátkem prosince vystoupil Ančerl prvně pohostinsky v rozhlase s jeho symfonickým orchestrem. Za necelých čtrnáct let se stane jeho šéfem. Provedl Dva zpěvy Otakara Jeremiáše (1892 – 1962) a Variace pro orchestr Arnolda Schönberga (1974 – 1951). Zahraničně zajímavý byl pro Ančerla rok 1933. Festival Mezinárodní společnosti pro soudobou hudbu byl tehdy uspořádán v Amsterdamu. Ančerl na něm řídil Bartošovu Orchesterální suitu (op. 6). Hrál jeden z tenkrát nejproslulejších orchestrů, Willemem Mengelbergem (1871 – 1951) vedený Concertgebouworkest. Ve Štrasburku došlo k hudebnímu sjezdu z podnětu Hermanna Scherchena, který tam zároveň vedl dirigentský kurs. Ančerl mu v něm asistoval. Při té příležitosti řídil koncertní provedení baletu Ikarův let od Igora Markewitche (1912 – 1983), který se později proslavil jako dirigent. Největším zážitkem bylo však pro Ančerla setkání s Dariem Milhaudem (1892 – 1974). Ančerl tenkrát dirigoval prvně operu, jeho Nebohého námořníka (Le pauvre matelot). Z Německa již odcházeli neárijsí a pokrokoví umělci. Štrasburk z toho těžil, získali zde pro režii Jessnera a vybrali si prvotřídní sólisty.

Úsek Ančerlova působení v Osvobozeném divadle se v roce 1933 uzavřel. Nemohl se tu umělecky vyžít, neviděl možnost vývoje a uplatnění podle svých představ. A tak odtud v

polovině listopadu tohoto roku odchází. Za čitelných hmotných obětí nastoupil v rozhlasu. Jako hudební režisér s povinností korepetovat a dirigovat. Rozhlas s Ančerlem jako dirigentem zpočátku však mnoho nepočítal, ponechával si ho spíše v záloze.

V rozhlasu převezme (1934) den před vysláním Třetí symfonii Sergeje Prokofjeva (1891 – 1953) a doprovod jeho Klavírního koncertu č. 1 s autorem u klavíru. Byl to obtížný záskok, ale Ančerl zvítězil na celé čáře. Pak řídil českou premiéru Schönbergova cyklu *Pierrot lunaire* ve výstavní síni Mánesa. Při tomto spolku výtvarných umělců se ustavila hudební skupina: skladatelé Pavel Bořkovec (1894 – 1972), Iša Krejčí (1904 – 1968), František Bartoš (1905 – 1973) a Jaroslav Ježek (1906 – 1942). Z výkonných umělců k ní patřil dr. Václav Holzknicht (1904 – 1988), zároveň jako její mluvčí, a všichni uznávali Bohuslava Martinů (1890 – 1959), který tehdy žil ve Francii, za svého externího člena. Skupina dávala od konce roku 1932 do začátku roku 1939 osmnáct koncertů. Především z děl svých členů a jejich domácích vrstevníků. Z cizích skladatelů byli v nich zastoupeni např. Satie, Milhaud, Poulenc, Schönberg, Berg, Hindemith, Prokofjev, Šostakovič. Sdružení Mánes, Spolek pro soudobou hudbu a Přítomnost (sdružení pro soudobou hudbu), sledovaly tehdy domácí i světovou hudbu velmi pozorně. Byly v tom směru na vysoké úrovni. Z Ančerlova programového podnětu uspořádala Přítomnost v období 1934 - 1935 autorské večery J. Janáčkovi, Schönbergovi, Stravinskému a Aloisu Hábovi. Oznámila je letáčky, ve kterých je uvedeno „řídí Karel Ančerl“ (s poznámkou: s laskavým svolením Radiojournalu). Ančerl na nich dirigoval Janáčkovu Říkadla, Zápisník zmizelého, Capriccio, Schönbergovu Komorní symfonii (op. 9), Stravinského Oktet pro dechové nástroje (premiéra v Praze) a Příběh vojáka a Kvartet bab plaček z Hábovy Matky. Česká filharmonie pozvala Ančerla k řízení mimořádného koncertu (v lednu 1935), uvedeného Gluckovou předehrou k *Ifigenii v Aulidě*, s Prokofjevovou, jemu již známou Třetí symfonií a světovou premiérou jednověté symfonické fantazie Aloise Háby *Cesta života*. Novinka vyvolala rozruch a kritiky byly rozličné, od nadšených ke zcela odmítavým. Publikum však aplaudovalo skladbu i dirigenta. Svůj úspěch v *Cestě života* mohl Ančerl opakovat již začátkem září na XIII. mezinárodním hudebním festivalu. Konal se v Praze a sjelo se k němu mnoho zájemců ze zahraničí. V témže měsíci řídil Ančerl v rozhlasu operu *Antigona* od Išky Krejčího. Roku 1936 zaskočil za Henryho Wooda (1869 – 1944) ve veřejném koncertu rozhlasu a provedl Mozarta (*Mala noční hudba*), Beethovena (*Egmont*) nebo Schumanna (*Klavírní koncert*). Na pozvání Scherchena účinkoval Ančerl v létě 1936 na mezinárodním festivalu v Barceloně, na podzim tohoto roku řídil na orchestrálním večeru Přítomnosti pak vedle Janáčkovy *Šumařova dítěte* tři domácí velmi náročné novinky - mezi nimi předehru k opeře *Nová země* od Aloise Háby, prosinci v

Přítomnosti řídil pak Milhaudovy a Hindemithovy písně s komorním souborem. V březnu 1937 na festivalu v Paříži dával Ančerl předeheru k Hábově Nové zemi a Toccatu. V rozhlasovém orchestru v Praze Ančerl dirigoval ten rok Liszta, Roussela a kromě mladších žijících domácích skladatelů, Karla Háby a E. F. Buriana, se dostal i na Smetanu, Dvořáka, Foerstra, Suka a Vycpálka. Zvýšené pozornosti se těšil Janáček, ačkoliv desáté výročí jeho smrti připadalo až na další rok. Ke konci roku řídil na společném podniku Mánesa a Přítomností komorní soubor ve třech malých kantátách německého skladatele Hanse Eislera (1898-1962).

Válečná tragédie

Rok 1938 Ančerl zahájil v Přítomností Honeggerem a Křenkem a na jaře dirigoval zde večer z díla Manuela de Falla (cembalový koncert a malou operu Loutkové divadlo mistra Pedra). V rozhlasovém cyklu Beethovenových symfonií mu připadla Šestá, jejíž první větou kdysi dirigentsky absolvoval. Nad Československem se stahovaly politické mraky. Události dostaly rychlý spád. Mnichov oklestil stát o pohraničí. V pomnichovské republice se existovalo těžce. Voskovec, Werich a Ježek odletěli začátkem roku 1939 do Ameriky. Ančerla začali napadat v tisku. Kritika psala po Beethovenově Druhé symfonii, kterou Ančerl řídil na obvyklém nedělním rozhlasovém dopoledni: „Pan Ančerl nám zadiriguje...nemáme-li dost českých dirigentů...“. Rozhlas doporučil tehdy Ančerlovi, aby se dirigentsky na čas odmlčel a nedráždil svým jménem. Rada víc než zbytečná, když Ančerla prostě dirigentsky neobsazoval. 15. března 1939 zabrali Němci zbytek státu, samozřejmě a hlavně i pražský rozhlas. Židovským zaměstnancům se řeklo, že už nemají chodit.

Ančerl bude na mnoho let bez možnosti dirigovat. Přerušuje se jeho vývoj a růst, bude konec cestám do zahraničí. Tato krutá doba ukáže pravé přátele. Ančerlovi jich zůstalo naštěstí dost v rozhlase i mimo rozhlas. Byli ovšem bezmocní. Tím větší cenu měl podnět jeho bývalého profesora na konzervatoři, Metoda Doležila (1885 – 1971), který byl soudě podle jednoho zdařilého případu uskutečnitelný. Metod Doležil Ančerlovi nabídl, že ho dostane do Teheránu. Ančerl však nakonec nechtěl opustit domov a rodinu, ačkoliv už přece věděl, jak dopadli židé v Německu a že to bude stejné všude, kam nacismus dosáhne. Zvláštní postoj u dirigenta, který se tehdy a ani později nezdál mnohým český. Manželé Ančerlovi opustili pražský byt a přesídlili do Tučap. Udrželi se tam ještě rok, ale příjemné to nebylo. Němečtí zaměstnanci německého velkostatku vytvořili pohotově SA buňku, několik českých zrádců založilo Vlajku a dohromady s nacisty stačili dokonale otrávit ovzduší. Němci obsadili Ančerlův rodný dům a nastěhovali do něho svého lékaře. Rodina našla útluk v blízké obci Dírná. Najali si v domku za vsí dvě místnosti a z jedné udělali kuchyň. Ančerl jezdil čtyřikrát týdně na kole do Choustníku, na zámek Rohanů a učil tam osmiletého knížete Rohana na housle. Četník mu pohrozil, že ho udá gestapu, protože se nesmí vzdalovat z Dírné. Ančerl mohl pak pracovat jen manuálně. Gestapo jednoho dne Ančerla zatkne a uvězní v Táboře. Nikdy ho nikdo nevyslechne. Každé ráno si ho potom gestapo vyzvedne, odveze na pracoviště, čistit zatopené sklepy.]sou. Na prknech ve vodě stojí a jsou často bití čeští a židovští vězni. Večer vrátí gestapo Ančerla zase do cely. Po čtrnácti dnech si ho dá předvést velitel věznice. Šermuje mu revolverem před obličejem, řve, řekne, že mu zemřel otec (není to pravda), nechá ho stát ve své kanceláři, pozdě večer ho vyhodí, prý aby táhl domů. Židé nesmějí po osmé večer ven. Ančerl jde do bytu bývalého táborského advokáta dr. Glücklicha, který totéž vězení už prodělal. Druhý den se vrátí domů. Je pak přidělen do soběslavského podniku Teerag na impregnování dřeva k nejtěžší dřině při úpravě půdy pro rozšiřování závodu. Bydlelo se v barácích, jídla bylo málo, vypomáhali přátelé. Na neděle jezdil Ančerl domů tajně. Vedení bylo německé, čeští zaměstnanci slušní. To trvalo až do 12. listopadu 1942, kdy z Tábora odejel transport židů z celého okresu do Terezína. V tomto vyklizeném městě bylo zřízeno uzavřené ghetto z někdejší vojenské pevnosti. Nyní tu ve zbytcích jejích hradeb povstala tzv. malá pevnost, jeden z nejkřutějších koncentráků, kde se popravovalo i na telefonický pokyn a často i bez něho, jen z pouhého příkazu velitele malé pevnosti. Do vlastního Terezína soustředili teď Němci více než desetinásobek dřívějšího počtu městského obyvatelstva. Někdejší kasárna byla zařízena na ubikace se třemi prýčnami nad sebou. V jedné místnosti se tísnilo až 900 lidí. Karel Ančerl bydlel tedy v jedněch kasárnách, jeho těhotná manželka v jiných. 28. února 1943 se jim narodil syn Jan.

Pro celé osazenstvo přelidněného města bylo těžko najít práci. Jídla bylo jen tolik, aby se neumíralo hlady. Ančerl zpočátku nosil a skládal uhlí. Zásluhou příznivců hudby mezi členy židovské samosprávy se později dostal ke kuchyni. Nejdříve kontroloval poukázky na jídlo. U jeho přepážky se záhy houfovali muzikanti z různých koutů světa a staří lidé, kterým se vedlo nejhůř, protože jako nepracující měli menší přiděly. Posléze postoupil až na pomocného kuchaře. Měl pak více možností, jak přilepšit rodině, starým a muzikantům. Někdy se kuchyni podařilo vyrobit až dva či tři kotle polévky navíc. Když na to Němci přišli, dali je vylít před tisíci dychtivých hladových očí. Nejvíce se kradlo z bohatých skladišť, určených pro zásobování německého vedení.

Mezi terezínskými vězni ze všech zemí ovládnutých nacisty byli vědci a umělci i světových jmen: universitní profesoři, spisovatelé (např. Karel Poláček), výtvarníci, skladatelé, herci, zpěváci, instrumentalisté. Potřeba kulturního vyžití byla při vši té nepředstavitelné bídě obrovská. Poměrně snadno se daly uskutečnit přednášky. U uměleckých produkcí bylo nejobtížnější získat potřebný materiál. Nacisté se z obavy před Mezinárodním červeným křížem proti nim ani moc nestavěli. Spíše jich zneužívali. Provedení Prodané nevěsty, Verdiho Rekviem (s klavírem), Karafiátových Broučků (s hudbou Roberta Brocka) a dětské opery Brundibár od Hanse Krásky (1899 – 1944) se časem stala legendami. Sem patří i Ančerlův terezínský smyčcový orchestr. Nástroje se do Terezína propašovaly hned při transportech z Prahy. Obsazení bylo poněkud nerovnoměrné - asi čtrnáct primů, deset druhých houslí, po šesti violách a violoncellech a jediný kontrabas. Dětila se proto violoncella tak, aby druhé šlo s kontrabasem, případně o oktávu výš. Od hraných skladeb byly jen partitury, jednotlivé party se rozepsaly na balicí papír. Linky a noty se daly psát jen tvrdou tužkou, inkoust nebo tuž by se rozpily. Zkoušelo se tajně (hlavně v noci), členové orchestru byli drtivou většinou profesionálové. Z Čech, Německa, Vídně nebo Holandska. Na místě druhého koncertního mistra tu sedával, zrovna jako v České filharmonii, Egon Ledec (1889 – 1944). Zahynul pak v plynové komoře v Osvětimi. Každý koncert se konal jako tzv. Freizeitgestaltung, velitelstvím tábora povolená akce ve volném čase. Dostat se na takový večer bylo událostí. Mezi vězni se našli nadšenci, kteří chodili i na zkoušky. Ančerl nastudoval dva pořady. První byl několikrát opakován. Zaznělo Haendelovo Concerto grosso F - dur, Mozartova Malá noční hudba, Bachův Houslový koncert e - moll (sólista Karel Fröhlich z Olomouce, první koncertní mistr souboru). Druhý program obsahoval Sukovu Meditaci na svatováclavský chorál, Haasovu Fantasii pro smyčcový orchestr (napsanou přímo v Terezíně a Dvořákovu Smyčcovou serenádu E - dur. Tento program měl premiéru v bývalé sokolovně. Němci ji nechali nevyužitou, přes velký nedostatek prostoru. Jednou přijeli

z Prahy filmaři a pod dozorem SS natáčeli koncert. Vše bylo ovšem předstírané. Účinkujícím byly jen pro tuto příležitost vydány tmavé šaty a obecně večerní oděvy. Boty však nebyly a tak se dřeváky zamaskovaly květinovou výzdobou. Esesáci nařídili zahrát úryvek Haase a ten se musel děkovat. Pro Ančerla to byl poslední dirigentský výkon až do konce války. Dne 5. října 1944 odešel s manželkou a synem v transportu do Osvětimi. Před odjezdem viděl naposled rodiče. V Osvětimi kouřily pece a byl cítit podivný zápach. Nedovedli si to vysvětlit. Na rampě je třídili. Nikdo z transportu také nevěděl, že pravá strana znamenala zůstat na živu, druhá smrt. Díky své tělesné zdatnosti se Ančerl ocitl na straně života. Jeho manželka se synem šli nalevo. Ančerl se dozví až po válce, že to byl směr do plynu a že oba v něm zahynuli patrně ještě dřív, než on jel dál. U obou bude později v prohlášení uveden jako pravděpodobný den smrti 17. říjen 1944. Posledním zastavením Ančerlovoy cesty byl koncentrační tábor Friedland (ve Slezsku), jedna z poboček tábora Gross Rosen, které byly odtud řízeny a spravovány. Ančerl dorazí do Friedlandu v noci, opět rampa, selekce a naštěstí pravá strana. A nová šťastná náhoda: Hauptsturmführera doprovází lagerschreiber (písař). Jeho tvář připadá Ančerlovi na první pohled nějak povědomá. Je to jeho příbuzný, byť velmi vzdálený (bratr manžela jedné sestřenice). Ten zařídí, aby se Ančerl stal kalfaktorem (posluhou) u SS komanda. Výhodou i nevýhodou takového postavení jsou esesáci. Mají dost jídla i cigaret, leccos zbyde a ještě i pro jiné se tu dá nakrást. V ubikaci lagerführera je rozhlasový přijímač. Když je čistý vzduch, dá se bezvadně poslouchat Moskva nebo Londýn. Za to je trest smrti i v zázemí, natož v lágru. Zprávy jsou příznivé, nepřemožitelná německá armáda nějak ne a ne zvítězit. A už vůbec ne bleskově. Ančerlovou zásluhou byl tábor zásobován i nejdůvěrnějšími zprávami, později mj. také o jeho chystané likvidaci. Velitel koncentráku měl totiž prapodivnou zásadu, že do psacího stroje je třeba dát na každý průklep nový propisovací papír. Ančerl pečlivě vybírá do koše odhozené modré papíry a nejtajnější opatření se z nich čtou jako noviny. Přesně a spolehlivě pracující podzemí se tak dovídalo cenné novinky.

Zánik tohoto lágru byl dramatický. Čím více se blížila ruská vojska, tím více se měnili esesáci. A podivuhodně. I ti nejotrlejší a nejsurovější nabízeli ryzí zlato za zavšivený mundúr koncentračníků. Nikdo však už neměnil, ačkoliv Němci byli přece pořád ještě po zuby ozbrojeni. Velitel tábora měl k vězňům projev. Že budou brzo svobodni a jak krásně se tu s nimi zacházelo. A zcela nedůstojně prosil, aby mu tohle dali písemně. Odpověděl právě dr. Fürst. Přiznal, že on sám sice nikoho nezabil, řekl mu však do očí, že také proti žádné surovosti nikdy nezakročil a trpně přihlížel, když se jednalo s lidmi hůř než se zvířaty. To že se nedá ani popřít, ani smazat, ani zapomenout. A tak že se nic potvzovat nebude. Dr. Fürst

mluvil za všechny a mohl si takovouto řeč dovolit. Tábor byl jednotný a ne již bezbranný. Nakonec se totiž kradly i kulometry. Byly ukryty v kuchyni. Češi, Slováci a Poláci, kteří to odvázně a svorně podnikli, měli mezi sebou bývalé vojáky. Němci raději mizeli, až poslední z nich předali tábor „Volkswehru“, tehdy už nevýbojným ozbrojeným civilům. Pak odešli i ti a odevzdali lágr „Hitlerjugend“, jež byla mnohem nebezpečnější svou zbrklostí. I ta však stačila před ruskou armádou utéct. Nejhorší chvíle nastaly ovšem ještě předtím. Přicházely transporty smrti z likvidované Osvětimi. Lidé z nich umírali houfně hlady a vysílením. Nedostali až tři týdny nic jíst. Rusové přišli 9. května 1945 a z původního počtu tisíce vězňů jich našli sotva 400. Dali jim svobodu a najíst. Svolali si je a vyslechli o esesácích. Pár nejkrutějších z těch zbylých a dostižených oběsili, jejich velitele se jim podařilo zastřelit na útěku. Koncentračníkům se nemohli věnovat. A tak šel Ančerl domů. Domů?

Cesta k České filharmonii

Ančerl vykročil z brány koncentračního tábora na svobodu se dvěma přáteli. Byli to Emanuel Herman z Jindřichova Hradce a Pavel Pavlík z Prahy. Všichni tři byli dohola ostříhání, v trestaneckých úborech a dřevácích. Došli do Friedlandu, téměř vylištěného. Nejdříve se odšivili, opatřili si šaty a obuv. Pozdě večer vnikli za městem do opuštěné vily, ve které podle ordinace bydlel lékař. Byla přepychově vybavena a bohatě zásobena jídlem. Po letech měli zase prvně zavařené ovoce, spali v čistých postelích. Nazítří se oblékli do civilních šatů a ještě ten den došli do lázní Chudoba. Tam se Ančerlovi podařilo sestavit ze součástek jízdní kolo. Zajímavostí je, že ještě první syn z Ančerlova druhého manželství se bude jednou na něm učit jezdit. Dál tedy vždycky jeden z jejich trojice jede, dva jdou pěšky. Tak dorazí do Náchoda, kde už úřaduje národní výbor. Ančerl se domluví s mužem, který si najal autobus k cestě do Terezína za svou manželkou a je ochoten vzít Ančerla s sebou. Teprve zde nabude Ančerl jistoty, že ztratili rodiče. Shledá se tu však s Hanou, rozenou Glü cklichovou, která rovněž jako on přišla o manžela a rodiče. Odejít s ním z Terezína ovšem nemohla, protože tam byla vyhlášena karanténa. Ančerl dojede na kole do Prahy a vyhledá přátele, u kterých má poschovány osobní věci. Ohlásí se v rozhlasu, kde je přijat. Má tam vzkaz od Hany, že ona už je také v Praze a kde. Rozhlas mu dá dovolenou, aby mohl uspořádat své věci. Ančerl shledává v Praze i Tučapech trosky rodinného majetku. Moc toho nenajde a tak se vydá na cestu, aby zjistil, zda se přece jen někdo z jeho rodu nezachránil. N a Moravě vypátrá strýce dr. Preise (matčina bratra), který měl za manželku árijskou Rusku, a jejich syna Sašu. To bylo vše. Zahynuli všichni. Zůstal tu docela sám, stejně jako Hana. Dají

se tedy pro další život dohromady. V tehdejší době oddávaly úřady na čestné slovo. Jsou oba ovdovělí a dřívější partneři zahynuli v plynu. Manželství bude šťastné a narodili se jim dva synové. Hanina klidná rozvaha v Ančerlovi bude moudře vyvažovat jeho přílišnou otevřenost, netaktičnost a náchyllost k ukvapenostem. Od té chvíle nevynechá Hana jediný Karlův výkon a bude trpělivě vysedat i na všech jeho operních představeních.

Hrůzy války zanechaly stopy na každém, kdo jimi prošel. U Ančerla to naštěstí nebylo tak zlé. Sportovně založený a otužilý, vyvážl jen trvalým narušením průdušek. (v lágru chodili v dřevácích a naboso i v nejkřutějších mrazech). Nebylo na něm nic znát, když začal dirigovat v rozhlase. Zkoušky probíhaly dobře, ale jakmile zvedl taktovku k samému provedení, zjevoval se mu přízrak jeho mrtvého dítěte. Rozhlas si mu ještě netroufal svěřit vedení symfonického orchestru a obsadil toto místo prozatím externím umělcem. Ančerl přijal proto nabídku, která přinesla i vítanou změnu prostředí: dal se do služeb Divadla 5. května. Jako dramaturg a dirigent opery nastoupil začátkem roku 1946. Stejně jako Národní, hrálo i toto divadlo činohry i opery. Začínalo sice činoherně, ale již od počátku sezóny 1945 - 1946 zahájila tu provoz i opera. Hned v dalším období došlo však k rozdělení. Činohra se přestěhovala do někdejší Velké operety (sál v Dlouhé ulici v Praze 1) opera se osamostatnila a přejmenovala se na Velkou Operu 5. května (dnešní Státní opera Praha). Ředitelem opery byl od začátku Alois Hába, šéfdirigentem Václav Kašík (1917 – 1989). Celý podnik vznikl v duchu tehdejší doby, hekticky. Od května do září byli sehnáni sólisté, orchestr, sbor, balet a celý tento soubor se představil začátkem září Smetanovými Branibory v Čechách. A překvapil celkem příjemně, i když ani jedna složka nebyla vyvážena a každá vykazovala vedle špiček a průměru i podprůměr. Předpokládalo se, že další vývoj odstraní prvotní slabiny, že se nový útvar brzo vyvine. Tomu měl podstatnou měrou napomoci i Ančerl. Ten se tu vskutku ukázal na pravém místě, jako jedinečný šéf souboru. Vzal to opravdu od samých základů a neúprosně vymáhal ve všem naprostou přesnost a houževnatě na ní lpěl. Většinou mladí spolupracovníci se jím dávali vést rádi, zkoušeli a dřeli způsobem jinde nemyslitelným. Oboustranná dobrá vůle a zaujetí vykonaly své a jakost výkonů stoupla pod Ančerlem rázem o třídu. Zejména u zpěváků a členů orchestru však narážel Ančerl někdy na meze možností, nad které to prostě nešlo. Složení orchestru se také měnilo příliš často, než aby těleso mohlo úroveň držet, natož ji zvyšovat. Souviselo to s tehdejšími zakládáními stále nových symfonických i operních souborů.

Dramaturgie mladého operního útvaru v Praze to měla od samého začátku nesmírně obtížné. Bylo třeba vydělávat, což znamená přivábit obecenstvo. Soutěž s první scénou, Nár

odním divadlem, byla možná jen v jevištním ztvárnění. Nešťastná přejmenování opery na „Velkou“ svádělo k tvrzením v tisku, že Velká opera má velký jen prostor, do něho však jen malé hlasy a chabý orchestr.

Ančerl zde působil půldruhého roku a nastudoval šest oper. V roce 1946 Čajkovského Pikovou dámu, Offenbachovy Hoffmannovy povídky, Smetanovu Prodanou nevěstu a Pucciniho Bohému. Roku 1947 Hábovu Matku a Mozartova Dona Giovanniho. Výběr děl na straně jedné a volba režiséra a výtvarníka svědčila ve vzájemném spojení obojího jasného záměru, kterému měly v daném případě sloužit. Podle toho se dá i Ančerlův přínos dělit na tři skupiny. Piková dáma a Bohéma měly přilákat široké publikum a to nebylo radno dráždit novotami. Matka jako dílo, Hoffmannovy povídky a Prodaná nevěsta inscenačně se obracely k přívržencům pokroku. Don Giovanni měl být po všech stránkách zlatou střední cestou. Kritika Ančerla chválila. Někdy bez výhrad, jinde s poukázáním na přece jen omezené prostředky a opět jinde s jednotlivými drobnými námitkami proti pojetí. Výsledek je však kladný. Největší rozruch, který vyvolala Opera 5. května, se netýkal hudby. Problémem se staly dvě režie: Hoffmannových povídek od Alfréda Radoka (1914 – 1976) a Kašlíkova Prodané nevěsty. Rozdíl mezi oběma případy byl dán především zdejšími poměry k autorům. Ten byl u Offenbacha lhostejný, u Smetany zaujatý. Posudky vykazovaly zase rozdílnost. Většinou se zdálo, že ohňostroj Radokových jevištních nápadů odváděl pozornost od hudební složky a zatlačil ji do pozadí. Pravá bouře se však strhla okolo Kašlíkovy Prodané nevěsty. Nebyla sice zdaleka tak odvážná jako Radokův Offenbach, ale teď šlo o Smetanu, jeho nejnárodnější operu. Tímto pojetím v očích části hudební veřejnosti znesvěcenou. Odjakživa byl u nás sklon brát ji vážně, ačkoliv to sám skladatel odmítal. Kašlík (s výtvarníkem Svobodou) ji uvedl do vířivého pohybu a hodlal celou roztančit. Smetanova společnost, v roli obhájce úcty k velkému odkazu, zbystrila pozornost ještě před premiérou, když začaly ze zkoušek proskakovat informace. Kašlík si na nátlak vedení dal říci, něco uhladil a od některých nápadů upustil. Ančerl byl pak až do konce života přesvědčen, že Kašlík udělal chybu. Referáty poskytovaly kupodivu velmi podobný obraz jako u Offenbacha. Zacházely jen do větších extrémů v názoru na věc. Smetanova společnost vydala proti jevištnímu pojetí provolání a Kašlík to odmítl. Ančerl vyšel z celé té situace dobře vlastně jediný a dokonce s pozitivní kritikou. O jeho pozdější povolání za šéfa Symfonického orchestru pražského rozhlasu se rozhodující měrou zasadí tehdejší programový ředitel dr. Mirko Očadlík (1904 – 1964), zároveň vlivný člen Smetanovy společnosti, potom mu do roka svěřil, aby Prodanou nevěstu natočil. Aby zdůraznil, že ani Společnost ani on neměli nic proti hudební stránce jejího uvedení Velkou operou. Význam Ančerlovy činnosti v opeře si

nikterak nezadá s významem, který ta zase měla pro samotného Ančerla. Po přípravě Hábovy Matky v Mnichově před válkou a prvním setkáním s operou od pultu (Milhaudovou ve Štrasburku) se tu Ančerl dostal do složitého soukolí každodenního operního provozu, se všemi jeho radostmi, strastmi a hlavně záłudnostmi. Zde se při jeho mnohostrannosti p řihodí totiž dirigentovi více problémů za týden než symfonickému za rok. Většinu jich i v dnešní době zaviňují zpěváci, cizojazyční hosté, záskoky beze zkoušek a znalosti režie a třeba i škrťů, indispozice všeho druhu, rozptýlení kostýmem, maskováním, oslněním reflektory, složitostí herecké akce, neschůdností dekorací, tmou na jevišti, to vše vede lehce k chybám. A ty musí dirigent na místě řešit. O Oskaru Nedbalovi se říkalo, že to měl rád a nudil se, když šlo představení hladce. Ančerl je jiný případ. Jakoukoli nepřipravenost nebo dokonce improvizaci pokládá za neúctu k autorovi i posluchači. Také na koncertě nerad doprovázel sólisty, kteří hráli na každé zkoušce jinak a večer zase ještě docela jinak než kdy předtím. V divadle, postaven před nezbytnou nutností, projevil mnoho a vynalézavě pohotovosti a schopnosti rozhodnout se rychle pro určité řešení a vždy je uměl i prosadit. Jako koncertní dirigent byl až dosud zvyklý připravit výkon a jednorázově jej odvést. Nyní úplně propadl kouzlu podmanivému prostředí divadla, pro které měl již z Osvobozeného divadla tu neocenitelnou vlastnost, že dovedl udržovat úroveň repríz. To je mnohem těžší než oslnit perfektní premiérou. Ančerl nedal nikdy upadnout výkonům, i když sebečastěji opakovaným. Vždycky usiloval o jejich další vybrušování a zdokonalování a měl rád tuto výhodu repríz, kterou na koncertech neměl a postrádal. Jen náhodná shoda okolností způsobila, že se k němu později ani pohostinsky nevrátil. S jedinou příležitostnou výjimkou Prodané nevěsty v Bulharsku, ještě v roce 1947, nedlouho po svém odchodu z Velké Opery.

Je českou zvláštností, že dodneška rozlišujeme dirigenty na koncertní a divadelní. Většina světa to nedělá. Až na ojedinělé výjimky se však tehdy občas uplatnil divadelní dirigent koncertně, ale koncertní se téměř nikdy dostal k práci v divadle. A Praha měla v Ančerlově době ještě jeden problém: divadelní dirigent připravil někdy pozoruhodný výkon. Řídil premiéru a první reprízu. Aby měl kritiku. Další představení připadly jinému dirigentu, někdy korepetitorovi. Samozřejmě bez zkoušky. Výsledek práce byl tak záhy poznamenán. Tohle Ančerl nikdy nedělal. Řídil vždy všechny reprízy svých studování sám.

Obtíže v Ančerlově operním působišti začaly povážlivě narůstat a vše skončilo v roce 1948 jejím splynutím s Národním divadlem (v dalších desetiletích se rozdělení a sloučení bude opakovat). To už však byl Ančerl opět povolán k působení v rozhlase. Ančerlovy styky s rozhlasem ale neustaly ani za jeho působení v divadle a často v něm pohostinsky dirigoval.

Od 1. září 1947 byl postaven v čelo Symfonického orchestru pražského rozhlasu.

Přišel tím vlastně na místo po Otakaru Jeremiášovi (1892 – 1962), který je zastával od roku 1929 až do konce druhé světové války. Mezidobí od jeho odchodu do Ančerlova příchodu se jeví jen jako hledání trvalého východiska.

Orchestry často i dnes nedoceňují význam stálého dirigenta. Většinou se dost domnívají, že v nich dřímou hodnoty, které každý velký dirigent probudí jakoby kouzelným proutkem a rozsvítí k výkonu světové třídy. To je zásadní omyl. Není-li těleso udržováno ve stavu největší technické připravenosti, ztratí každý host u jeho pultu mnoho času tím, že z něho musí nejprve dobývat základní předpoklady dobrého výkonu. Technická dokonalost se už v Ančerlově době stala samozřejmostí, podmínkou, bez které nemohl být projev uznán za dobrý.

Symfonický orchestr pražského rozhlasu své kvality měl, ale narušovalo je pár nevyhovujících hráčů. Ančerl tedy navrhl, aby byli bez hmotné újmy převedeni na jiná pracoviště v rozhlase, např. do jeho hudebního nebo gramofonového archivu. Orchestru se to zdálo nekolegiální, prohlásil to za asociální a pomocí odborové organizace se tomu lehce ubránil. Domácí i cizí dirigenti tedy museli dál zápolit se skupinou hudebníků, která brzdila kladné výsledky. Omlazení a tím i vylepšení souboru se Ančerl nedočkal. Došlo k němu až později. Nespornou předností orchestru bylo, že se naučil i těžké skladby rychle. Na druhé straně však tehdy nedovedl jít nad určitou hranici vybroušenosti. Po třech zkouškách se zdála každá další marná. Právým opakem byla tenkrát v obou směrech Česká filharmonie. Prvně hrané dílo si osvojovala zprvu až těžkopádně, ale hudebníci ho dokázali dopilovat k dokonalosti.

Ančerlovy schopnosti se projeví i v rozhlase brzy. Pro něho měla největší a nejtrvalejší význam šíře rozhlasových pořadů, která byla opravdu alespoň zpočátku velká. Později se rušivě projevila shora řízená programová politika a její chyby. Ta tehdy potlačovala určitou hudbu, některé autory celé a z jiných jen některé skladby jako nežádoucí, ve jménu formalismu. Třeba impresionismus vůbec, tvorbu Bohuslava Martinů nebo velká díla Sukova. Nehrál se i Hindemith, Milhaud, Schönberg nebo Webern.

Ančerl se dirigentsky etabloval na soudobé hudbě. Tlumočení děl skladatelů ještě žijících se stalo jeho nejvlastnější oblastí. Většina kritiků se velmi brzy shodla na tom, že je dával velmi dobře. Ančerl tak nechtěně dostal nálepku interpreta současné tvorby. Zpočátku lichotivé, ale za čas se to stane obtížným cejchem. Vrhne Ančerla v problematičnost úzce

jednostranné zaměření. Do druhé světové války nedělal opravdu téměř nic jiného než modernu. Dostal-li se výjimečně k romantismu nebo na klasiky, vzala to více méně uznale na vědomí kritika, ne však širší veřejnost. Ani odborným posudkům nestálo však za to zjistit, že Ančerlovo pojetí klasiků je nápadné svou samozřejmostí a vyvážeností, již hned od jeho prvních setkání s nimi. Snad to bylo lepší, než aby toho bylo zároveň zneužito k dalšímu dokladu, že vlastně není český dirigent. Pro průměrného posluchače rozhlasu se Ančerl stal zosobněním těžké a nestravitelné hudby, pravým postrachem, jehož pouhé jméno nahánělo hrůzu. Pak nastala nucená šestiletá přestávka války. Když se po ní Ančerl znovu vynořil, udály se nečekaně věci. Tento modernista najednou diriguje v opeře kromě Hábovy Matky a Mozarta, Čajkovského, Offenbacha, Pucciniho, Smetanu. Hába a ani Mozart nemohli nikoho překvapit, ale ostatní byly objevy. Zdálo se a říkalo, že Ančerl je věcný, suchý, strohý, přesný, studený. A teď se postupně ukáže, že jeho Čajkovskij je přesvědčivě citový, Offenbach vzdušně vylehčený, jemný, svižný, pastelový, Puccini sice ne sentimentální, ale přece p odmanivě křehký. A o jeho Prodané nevěstě, v Národním divadle jednou rychlé, pak zas nápadně pomalé, psala tehdejší kritika, že jí Ančerl dal správná, přirozená tempa, že se jeho studování vrátilo k rozumné tradici, pak následovaly chvály i výhrady, ale nikomu se na ní nezdálo nic nečeské. Teprve v rozhlase dojde u Ančerla i na impresionismus. A ten jeho pojetí snese. Je i v pomalých tempech rytmičtější než bylo dosud zvykem, ale zůstane mu všechno příznačné kouzlo. Ančerl, oddaně věrný zápisu každého díla, umí do své reprodukce vložit pravou míru osobitosti. V rozhlase dokázal svou slohovou všestrannost. Pro obrovský počet výkonů a provedených autorů není možno zacházet do podrobností. Bude třeba se omezit na nejstručnější výběr z toho nejzávažnějšího. Ančerlův již zmíněný rozhlasový snímek Prodané nevěsty patří nesporně a právem k těm nejlepším a byl a je reprizován celá desetiletí. Ze Smetany natočil ještě Branibory, Dvě vdovy a fragment Violy. Další významné nahrávky jsou Dvořákovo Rekviem, Fibichův Smír Tantalův, Janáčkova Symfonieta a Glagolská mše, Foersterův Svatý Václav, Novákova Bouře, Podzimní i Májová symfonie, Sukův Asrael, Zrání a Epilog. Ze světové literatury Musorgského Boris Godunov a Stravinského Oeipus rex. Natočil i řadu předeher a menších útvarů jako Vilém Tell (Rossini), Královna Mab (Berlioz), Předehra Sen noci svatojánské (Mendelssohn), Mefisto valčík (Liszt), Dance macabre (Saint - Saëns), Italská serenáda (Wolf). Byl přesvědčeným zastáncem veřejných koncertů a ty byly za něho pořádány každoročně. Pohostinsky se objevoval Ančerl dál u České filharmonie. Se Symfonickým orchestrem pražského rozhlasu vycestoval v roce 1949, sám byl na četných zájezdech u orchestrů v Holandsku, Itálii, Belgii, Rumunsku (1947), v SSSR (1948), kde měl zcela mimořádné úspěchy.

Na jaře 1948 ho pověřil ministr školství funkcí pedagoga na Akademii múzických umění v Praze. Ančerl tu učil až do konce školního roku 1950 – 1951, pak se této činnosti vzdal. Nedovedl totiž nikdy nic odbýt a nový úkol se ukázal být tak náročným, že pak začal kolidovat s jeho hlavním působením. Neměl mnoho žáků, ale dva z nich dostali první cenu v besanconské dirigentské soutěži: Zdeněk Košler (1956) a Martin Turnovský (1958).

Ančerlův pracovní poměr s Československým rozhlasem byl rozvázán dnem 30. listopadu 1950. Vzájemnou dohodou, která dodatečně uvedla skutečný stav na právní. Nic jiného se nedalo dělat, protože Ančerl byl povolán do České filharmonie. Začalo to vlastně již v roce 1948 tím, že Talichův nástupce Rafael Kubelík (1914 – 1996) emigroval před komunisty. Orchester se tehdy dlouho nerozmýšlel a povolal osmadvacetiletého Václava Neumanna (1920 – 1995), který jej poprvé řídil téhož roku na jaře. Neumann byl jmenován zástupcem uměleckého šéfa. Za rok se ale toto odvážné řešení ukázalo i předčasné a došlo k dohodě, že šéfem bude Karel Šejna (1896 – 1882). Neumann vlastně zástupcem zůstal, jenže předtím zastupoval nejmenovaného šéfa, teď Šejnu. Šejna býval kontrabasistou a od roku 1938 dirigentem České filharmonie. Ale k zastávání vedoucího místa neměl žádoucí průbojnost. Neumannův nesporný a nadějný talent potřeboval zase vyrůst a získat zkušenosti. Oba společně stačili sice zajistit běžný chod provozu, nedalo se však od nich čekat, že se s orchestrem v krátké době docílí špičkových výkonů. A jak to v České filharmonii bývá i dnes, orchestr se názorově rozestoupil na dva tábory. Podle jedněch Šejna vyšel z řad filharmoniků, osvědčil se jako druhý dirigent svou pílí, odpovědností a spolehlivostí. Těšil se také přízni tehdejšího ministra Nejedlého, nejen pro tyto přednosti, nýbrž i pro záslužnou dirigentskou činnost v ochotnickém Orchestru čs. železničářů a sbormistrovství ve Vinohradském Hlaholu. Této skupině se patrně zdálo, že nedostatek oněch vůdčích schopností by mohlo nahradit působení samosprávy orchestru. Druhý tábor se zase přítomným stavem spokojit nemínil a přál si nové, razné a zásadní řešení, zřejmě s cílem, dosáhnout právě těch špičkových výkonů co nejdřív. Byl početnější a Česká filharmonie pak s vědomím ministerstva vyjednávala se dvěma umělci, kteří podle ní přicházeli v úvahu. Totiž s Ančerlem a dr. Václavem Smetáčkem (1906 – 1986). Hodlala oba pozvat k hostování, při kterém mělo mezi nimi dojít k jakési soutěži. Tento dobře míněný plán se však neuskutečnil. Došlo totiž k příhodě zdánlivě bezvýznamné, ale s velkými následky. Ruský houslista světového jména David Oistrach (1908 – 1974) hrál s Českou filharmonií, řízenou Ančerlem, na jednom večeru tři houslové koncerty. Po výkonu mluvil s ministrem Nejedlým, pochvaloval si dirigenta i orchestr a na ministrovo prohlášení, že mu otázka uměleckého vedení tělesa dělá právě starosti, Oistrach namítl, že má přece Ančerla. Události nabraly rychlý

spád. Pár dní nato zkoušel Ančerl dopoledne se Symfonickým orchestrem pražského rozhlasu. Přinesli mu sem na pult dopis v obálce od Státní hospodyňské školy v Čáslavi. Ančerl mu nevěnoval pozornost, v domnění, že jde asi o nějaké pozvání na besedu nebo podobně, zkoušel dál a na všechno prostě zapomněl. Objevil dopis až odpoledne, otevřel a přečetl si, že byl jmenován uměleckým ředitelem České filharmonie. Problém byl v tom, že tomuto rozhodnutí nepředcházela žádná dohoda s orchestrem, ačkoliv ministerstvo vědělo o jeho jednání s Ančerlem a Smetáčkem. Toto opomenutí ztížilo Ančerlovi život na hezkých pár let. I z dnešního pohledu vypadala celá věc nedobře pro samotného Ančerla. Zcela nevinně do ní přišel Oistrach, protože řekl prostě jen své mínění a měl na ně právo. Vývoj ostatně potvrdil, že dal dobrou radu. Ale celé provedení volby šéfa mělo řadu chyb. Menšina orchestru stála přece za Šejnou, většina se rozmyšlela mezi Ančerlem a Smetáčkem. Teď měli hudebníci pocit, že se rozhodlo bez nich. Část shledávala zvolený postup nešetným vůči Šejnovi, část vůči Smetáčkovu, který měl být také slyšen a mohl se tedy cítit zklamán. Nejhorší na tom bylo, že stačila maličkost a všechno mohlo být v pořádku. Orchester měl přece právo na to, aby byl alespoň dotázán. A trvala - li celá krize již dva roky, mohla se přece docela dobře uskutečnit zamýšlená soutěž obou umělců. Není také vyloučeno, že by byl orchestr souhlasil i bez ní s Ančerlem, kdyby si někdo dal práci s ním o tom jednat. Takhle měl největší problém v očích orchestru Ančerl, ačkoliv byl jedním, dokonce snad prvním z obou vyhlédnutých. Filharmonie ho přijala odměřeně. Až na několik jejích členů, kteří stáli za Ančerlem od samého začátku bez výhrad a neochvějně. Velká většina byla však buď proti němu z různých důvodů, nebo zaujala vyčkávací postavení. Filharmonici si připadali zaskočení, řešení jim bylo vlastně vnuceno úředně. Po Velké opeře a po rozhlasu je tedy Česká filharmonie třetí institucí, do které Ančerl vystoupil. V každé z nich to bylo podstatně odlišné. Mladý soubor opery měl málo zkušeností a hodně nedostatků. Byl ovšem tvárný a nasadil vždy všechny síly. Ančerla si vážili a snažili se mu vyhovět do krajnosti. Symfonický orchestr pražského rozhlasu zastihl Ančerl v úpadku, který je údělem každého souboru, ponechaného delší dobu bez pevné ruky stálého dirigenta. Jako celek byl sice sebevědomý, ale bez snahy cokoliv zlepšit. Neměl také dostatek možností si své kvality srovnáním zahraničních úrovní ověřit a nepřestával významně vzpomínat na dobré výkony v rozhlasové minulosti. Jeho úroveň pod Ančerlem nesporně stoupla. Jak již bylo řečeno, nepodařilo se v něm Ančerlovi nahradit několik nevyhovujících jedinců a přes ty se nedalo jít dál a výš. Docházelo stále častěji k problémům a Ančerl opustil nakonec rozhlas docela rád. Jak už to bývá, ocenil ho orchestr až po jeho odchodu.

Jinak to vypadalo v České filharmonii. Již Talich ji učinil konkurenceschopnou v

zahraničním měřítku a Kubelík štafetu převzal. Do jeho období spadá zestátnění orchestru, které znamenalo jeho hmotné zabezpečení. Největší Kubelíkovou zásluhou je, že těleso důkladně omladil v příhodném okamžiku, který rozhlas u svého orchestru zmeškal. V České filharmonii šel tedy Ančerl sice do nejpriznivějších podmínek, pokud se týče stavu a úrovně kolektivu, narazil však zase na mnoho předsudků. Všechny neměly původ ve způsobu, jak sem byl dosazen. Kubelík se příliš nezdržoval podrobnostmi, byl vnějškově okázalý a měl dar neodolatelného osobního kouzla ve vystupování. Skromný, vážný a důkladný Ančerl se filharmonikům zdál málo přitažlivý. Část orchestru se domnívala, že ani jeden z domácích dirigentů není hoden stát České filharmonii v čele a usilovala zcela vážně o to, aby byl povolán umělec ze zahraničí. V poměru orchestr - dirigent však zapracoval čas. Přinesl změny, jiné názory a zvraty. Na nově uvolněná místa přicházeli noví mladí členové, nezatížení předsudky, ani minulostí. S nimi si Ančerl porozuměl. Rozhodujícím činitelem se však stala ta prostá skutečnost, že Česká filharmonie byla již tehdy orchestrem špičkovým. Umělcům, kterým šlo opravdu o úroveň celku, nemohlo být lhostejné, že Ančerl měl ve svých požadavcích a výtkách pravdu. Motivujícím způsobem. V zájmu dobré pověsti jednotlivých nástrojových skupin, nakonec přišli pohotově na pomoc jejich vedoucí. Sama jsem se setkala jako výpomoc např. v Pražské komorní filharmonii s tím, jak velký mají vliv takovéto zásahy vedoucího skupiny, který si pozve své hudebníky před zkouškou a do jejího začátku s ní ladí, piluje a vylepšuje. Nebo si ji ponechá za tím účelem v sále o přestávce a nikoho se ani nenapadne vzepřít. Pro největší dosažitelnou dokonalost se přinese taková oběť samozřejmě a dobrovolně. Ančerl přinesl osobní přístup a ledová přehrada mezi ním a Českou filharmonií tála. Citelně povolila právě na zájezdech do zahraničí v roce 1954, když orchestr shledal, že Ančerla všude znají a jak si ho váží. Nakonec za za ním stála obrovská většina filharmoniků.

Protože byl uměleckým ředitelem, nesl Ančerl s uměleckou radou úplnou odpovědnost za dramaturgii. Jako Talich i Kubelík měl také on v tomto směru hodně co dohánět, aby se srovnal krok se světem. Talichovým přínosem byli z domácích autorů Janáček, Novák, Suk, Ostrčil, Martinů, Jirák, Bořkovec a Řídký. Kubelík převzal Talichovo zaměření a promyšleně nadto provozoval skladatele za druhé světové války zakázané. Po něm pokračoval i Ančerl stejnou cestou a snažil se vyhradit stále více místa hudbě novější. K Debussymu a Richardu Straussovi připojil ve větším rozsahu klasiky dvacátého století, jako jsou Schönberg, Ravel, Bartók, Stravinskij, Prokofjev, Honegger, Milhaud, Hindemith, Šostakovič a Britten. Z původní tvorby věnoval velikou pozornost dílu Bohuslava Martinů a řídil i skladatele z nejmladší generace. Výsadní postavení České filharmonie jako prvního

státního symfonického orchestru ho v tom samozřejmě omezilo na hodnoty uznané a již prověřené. Uvádění děl sporných, hledajících nebo odvážně zkoušejících připadlo zcela zákonitě jiným symfonickým orchestrům v Praze a v dalších městech. V roce 1955 došlo k novému uspořádání České filharmonie. K orchestru byl přičleněn Český pěvecký sbor, komorní soubory a jednotlivci, jako soubory či sólisté České filharmonie. Byl zvolen ředitel, Ančerl zůstal hlavním dirigentem. Byl sice zbaven většiny úřadování, které nikdy neměl rád, také však části odpovědnosti za dramaturgii. Podstatný vliv mu ovšem zůstal. Ančerl dosáhl světové špičky svého umění i díky úrovni orchestru, který teď dirigoval. Nelze ovšem přehlí- žet, jak si orchestr dovedl připravit a vyhrát. I tehdejší politická moc shledala, že jí vzniká vynikající vývozní artikl a umělcům udělila řadu ocenění. V roce 1954 dostala Česká filharmonie státní cenu, 1956 Řád republiky, Ančerl sám v roce 1958 Státní cenu, 1965 byl jmenován zasloužilým umělcem a 1966 umělcem národním.

Mezinárodní uznání

Už necelý rok od absolvování konzervatoře se jméno Karel Ančerl objevilo na veřejnosti, možno říci evropské, aniž se on sám na veřejnosti objevil. Totiž při přípravě Hábovy Matky v Mnichově. Československá sekce Mezinárodní společnosti pro soudobou hudbu ho pak posílá řídit skladby, které zastupovaly československou tvorbu na festivalech této společnosti. V předchozích kapitolách jsou zmíněny zájezdy jako Vídeň, Amsterdam, Barcelona nebo Paříž. Praha sem patří také, neboť všechny tyto podniky, tedy i onen pražský, sledoval zahraniční tisk. Včetně Ančerlova vystoupení ve Štrasburku, je to do druhé světové války úspěch jistě pozoruhodný. Zde tedy dirigoval Ančerl Milhaudovu operu a roku 1947 v Sofii Prodanou nevěstu.

Podrobný výčet dalších Ančerlových zahraničních vystoupení před jeho emigrací by mohl být námětem samostatné diplomní práce. Ančerl nebyl bohužel z těch, co zaznamenávají své úspěchy nebo soustavně schovávají programy svých vystoupení. V Evropě dirigoval Ančerl téměř ve všech zemích, nebyl jen v Albánii, na Islandu, v Portugalsku a Řecku, celkově ze světadílů vynechal jen Afriku. Za svou kariéru řídil přes sedmdesát zahraničních orchestrů. S Českou filharmonií byl od prvního zájezdu (1954) do své emigrace devětkrát v Rakousku, pětkrát v NSR a Švýcarsku, třikrát v Anglii, Maďarsku, NDR a SSSR, dvakrát ve Francii, Jugoslávii, Kanadě, Rumunsku a USA a jednou v Austrálii, Belgii, Bulharsku, Číně, Dánsku, Finsku, Holandsku, Indii, Itálii, Japonsku, Norsku, Novém

Zélandě, Polsku, Švédsku, Turecku, Západním Berlíně. Tedy téměř šedesátkrát, celkem ve dvaceti osmi státech. Některé zájezdy vedly ovšem více státy, někdy i více i kontinenty. Zahraničí znalo Ančerla již před druhou světovou válkou, po ní tam jeho věhlas rychle vzrostl. Byl brzy označován za jednoho z vedoucích evropských dirigentů. O mnohém vypovídají dobové kritiky, zahraniční jsou rozhodně zajímavější. Zcela ojediněle se mezi nimi vyskytly posudky zřejmě nepřátelské, jejichž podstatou není umělecká příčina, velmi vzácné byly výhrady a ty se obvykle týkají nepodstatných jednotlivostí. Většina vyznívala vysoce, ne-li nadšeně kladně a ty obdivné měli převahu. Pro dokonalý obraz jeho osobnosti jsou cenné i dobové novinové pokusy o vystižení Ančerlovy osobnosti a jeho umění: „...dirigent světového formátu a světácké elegance...rozený vůdce orchestru...dirigent moudré uměřenosti...antistar...nesamolibý...rytmicky neúprosný šéf...energický, přesný, taneční ...dirigent spíše toscaniovského než furtwänglerovského typu...dovede sjednotit tělo i ducha znějícího díla...“. Ančerl využil potenciál každého orchestru na maximum: jiskrnost, zvučnost, brilantní lesk, ostrý vzruch, oheň, hloubku, sílu a hlavně dovedl při vši věcnosti diplomatically získávat orchestrální hráče. Jeho vybraná zdrženlivost měla obrovskou energii, která šla bez jakýchkoli ohledů přímo k cíli a vyhýbala se každé výstřednosti. Zahraničí ničím neovlivněné bez předsudků, zábran a postranních úmyslů, objevovalo na Ančerlovi rysy, které se mu doma dlouho upíraly: bezprostřednost, temperament, smysl pro zpěvnost, barvu a cit. Zahraničí poznalo totiž dříve dirigenty opravdu suše a stroze věcné. U nás byl Ančerl za takového pokládán mylně. Ančerl přišel s pravou mírou všech výrazových prostředků dříve a rovnou. Byl tedy dříve světový než národní, nakonec už jen světový. Na Ančerlovi se tvrdě projevilo přísloví, že je těžko být prorokem ve vlasti. V té měl sice od začátku přívržence (i mezi kritiky), ale dohromady jich bylo málo. Jejich počet rostl zvolna. Jen postupně získával pak Ančerl na svou stranu stále další a další, i v řadách České filharmonie. Teprve zahraniční sláva pohnula těmi ostatními. Ale široké obecenstvo doma bylo baštou, kterou Ančerl zdolal jako poslední. Svým způsobem k tomu kdysi jistě jasně patrná a důsledná nepřízeň komunistických vyšších míst. O jeho úspěších přicházelo úředně do tisku jen velmi málo zpráv. Rozhodně méně, než o jiných umělcích a souborech. Snad ze strachu před nějakým nežádoucím kultem jeho osobnosti se dokonce dlouho neuvádělo ani jeho jméno v souvislosti se zájezdy České filharmonie do ciziny, ačkoliv na nich dirigoval vždy velkou většinu koncertů a někdy dokonce všechny. Ančerl nebyl nikdy doma zbožňován. Probíjel se k uznání těžce a pomalu, krok za krokem. Ale vydobyl si ho nakonec přece, aniž co slevil ze svého uměleckého přesvědčení. Tím je jeho naprosté vítězství i na domácí půdě cennější. Mluvit o Ančerlově zahraniční slávě není nadsázkou. Tam znamenalo mnoho let Ančerl

jméno, na které se chodilo, at' bylo na programu cokoliv. Cizina znala dlouho ze Smetanovy symfonické tvorby jen Vltavu a z Dvořákových symfonií jen Novosvětskou (snad s výjimkou Anglie). Ančerl vyvezl za hranice úspěšně z českých starých mistrů Voříška, celou Smetanovu *Mou vlast*, řadu ostatních Dvořákových symfonií, ve velkém rozsahu Janáčka a řadu dalších autorů: Nováka, Suka (*Asraela* s Českou filharmonií dával pětkrát v Americe), Ostrčila, Kaprála, hodně Martinů, dále Hábu, Krejčího, Bartoše, Kabeláče, Suchoně, Dobiáše, Slavického, Pauera, Jarocho, Sommera, Burghausera nebo Klusáka. Karajan slyšel prvně v životě Dvořákovu Osmou symfonii (G-dur) od Ančerla a ta se mu tak zalíbila, že ji hned začal provozovat.

Na jaře 1961 koncertoval Ančerl s Českou filharmonií ve čtrnácti městech NSR. Dával i První symfonii hamburského rodáka Brahmse. Tisk si všiml, že jeho pojetí je jiné než v autorově vlasti, ale uznával právo na tuto odlišnost. Kritika se předháněla v superlativech: „Hudba ze zlaté Prahy...ono zvláštní české zvukové kouzlo, ve kterém se spájí radost ze života a melancholie v samorostle smyslový živel, způsobilo, že toto zabarvení domovem bylo znát i na Brahmsově symfonii...byl to nefalšovaný Brahms každým coulem...ale tak nějak se přece jen zdálo, jako by dílo vzniklo při průjezdu Prahou, někde tam nahoře na Hradčanech, se zlatým městem u jejich nohou...smyčce se svou příslovečnou intonační čistotou a sytou sladkostí zvuku, nádherné dechy (kde jinde zpívají klarinety tak, jako zde?), to vše dalo symfonii mimořádný hudební půvab, za který ustoupily všechny problémy...Ančerl vmanévroval její hrdinský pesimismus rovnou do přívětivé krajiny a vesloval od samého začátku směrem k závěrečnému C-dur...Allegro hrál s nesrovnatelnou šířkou, než je u nás zvykem...čistě orchestrálně to byla úplná lahoda...velkolepost, nádhera a zároveň prostá důstojnost Brahmsovy První, jako jedinečné vyvrcholení večera, jako úsměvnost sama, průsvitná až do nejmenšího zvukového záchvěvu, zcela odhmotněna...kdo u toho nebyl, přišel o mnoho!“

Ančerl a Česká filharmonie se dotkli slávy všude, kam spolu vstoupili, zajeli či zalétli. V Londýně (1962) je uvítal a pozdravil zástupce města jako vyslance, kteří bojují o přátelství mezi národy tou nejsrozumitelnější řečí. V roce 1965 na prvním koncertě přijalo hosty obecenstvo v Pleyelově sále v Paříži skandovaným potleskem. To byl tehdy v Paříži naprosto neobvyklý způsob projevu nadšení. V Japonsku (1959) si lidi zpívali Novosvětskou na ulici, nahráli ji na desky a skupili jich hned 350 000. Ančerlovy nahrávky mají v zahraničí obrovský úspěch. Ančerl získává dvě ceny německé kritiky: za desku Supraphonu s Prokofjevovým Alexandrem Něvským (Česká filharmonie) a za Stravinského Houslový

koncert s Wolfgangem Schneiderhanem (Berlínská filharmonie) na desce společnosti Deutsche Grammophon, tři Grand Prix Charlese Crose za nahrávky (vesměs s Českou filharmonií): Martinů Šestá symfonie, Janáčkovy Glagolské mše (Supraphon) a Dvořákova Rekviem (Deutsche Grammophon). Je druhá polovina šedesátých let a Ančerl se nedává pohnout k tomu, aby přijal stálé místo v cizině, ačkoliv má dost nabídek. Má také po celém světě své stálé obecenstvo, tím početnější, čím častěji vystupuje. Nesnaží se opustit Českou filharmonii, rozvázat s ní trvalý poměr, dokud je schopen dirigovat. Chce zůstat v České filharmonii jejím prvním, stálým dirigentem, se všemi nevýhodami a obtížemi, které tento úřed přináší. Události srpna 1968 však změnil jeho plány.

Emigrace

Posledních několik let Ančerlova života je muzikology často posuzováno jako epilog, nedlouhá poslední kapitola. Mohlo by se tedy zdát, že toho dirigent nestačil tolik realizovat. Opak je však pravdou. Ve skutečnosti Ančerl během torontské etapy stihl mnoho. S velkou energií se vrhl do práce s novým orchestrem a úspěchů dosáhl i jako host velkých amerických i evropských orchestrů. Starost o domov, přátele i o budoucnost České filharmonie, kterou 18 let vedl jako šéfdirigent, ovšem z jeho přemýšlení nemizela. Druhou polovinu srpna 1968 trávil Ančerl v USA, kde dirigoval tři koncerty s Boston a Cleveland Symphony Orchestra. Když se dověděl o okupaci Československa „spřátelenými armádami“, rozhodl se domů nevrátit. Zamířil do kanadského Toronta, kde se měl od sezóny 1969 - 1970 stát šéfem tamního orchestru. Do Kanady se za ním postupně dostali i zbylí členové rodiny. I přes mnohé plány se do Československa vrátil už jen jednou. Na Pražském jaru 1969 dirigoval dva koncerty s Českou filharmonií – svoje poslední. Pak už vede tuhnoucí politická situace potvrzená v září 1969 uzavřením československých hranic k jedinému: Ančerl odřiká všechny své pražské závazky, což je ztráta pro Českou filharmonii i domácí hudební scénu.

Ančerl se ze všech sil snažil zapojit do nového prostředí i práce s orchestrem, který před ním vedl Seiji Ozawa: Sám Ančerl se k tomu v dopise svému příteli Ivanu Medkovi vyjádřil těmito slovy: „Prozatím se mi podařilo probudit zájem o kvalitu a to považuji za nejdůležitější pokrok. Mohu stupňovat požadavky a dokonce jsem s odbory vyhrál boj o dělené zkoušky, které dosud nebyly možné...“. Po třech letech se počet abonentů Toronto Symphony Orchestra zvyšuje dvojnásobně – jasný důsledek rostoucí kvality Ančerlova tělesa. Přijíždějí navíc vynikající sólisté: Isaac Stern, Mstislav Rostropovič, Rudolf Firkušný, v plánu bylo i natáčení Beethovenova 5. klavírního koncertu s Arturem Benedetti Michelangelim. Ančerl to komentoval s příznačným humorem: „...k tomu ovšem nedošlo, neboť se mu den před tím nastydlo piano v televizním studiu a on prostě tam odmítl hrát, tak za něj zaskočil druhý blázen, Glenn Gould, fenomenální kanadský klavírista, který zase odmítá hrát na veřejnosti. To byla velká legrace, ale o tom bych musel napsat román.“ Ančerl pravidelně hostoval u orchestrů v Bostonu, Clevelandu, Chicagu, New Yorku a Philadelphii. Česká hudba měla na jeho koncertech nezastupitelnou roli, s Newyorskou filharmonií uvedl výběr z české barokní hudby, s Clevelandským orchestrem Sukova Asraela.

Slibně se rozvíjející dráhu světového dirigenta zbrzdila a nakonec převala nemoc. Karel Ančerl zemřel na těžkou cukrovku v Torontu 3. července 1973. V roce 1993 byly jeho ostatky z Kanady převezeny do vlasti a uloženy na Vyšehradském hřbitově.

Ančerl Gold Edition

V kontextu stále opomíjeného významu dirigenta Karla Ančerla považuji za zcela mimořádný projekt Ančerl Gold Edition. Je to soubor 43 remasterovaných CD alb složených z nahrávek pořízených mezi lety 1950 až 1968. Tato kolekce byla realizována firmou Supraphon v rozmezí let 2002 až 2008. V roce 2006 byla tomuto kompletu udělena jedna z nejprestižnějších světových hudebních cen - Grand Prix du Disque de l'Académie de Charles Cros. V roce 2008 Supraphon vydal poslední čtyři CD označené jako 43. album.

Ančerl Gold 1: Smetana - Má vlast (Česká filharmonie), SU 3661-2 011

Ančerl Gold 2: Dvořák - Symfonie č. 9 "Novosvětská", V přírodě, Othello (Česká filharmonie), SU 3662-2 011

Ančerl Gold 3: Mendelssohn-Bartholdy / Bruch, / Berg - Koncerty pro housle a orchestr (Josef Suk, Česká filharmonie), SU 3663-2 011

Ančerl Gold 4: Mussorgskij / Borodin / Rimskij - Korsakov - Obrázky z výstavy, Noc na Lysé hoře, Ve stepích střední Asie, Španělské capriccio (Česká filharmonie) SU 3664-2 011

Ančerl Gold 5: Stravinskij - Petruška, Svěcení jara (Česká filharmonie), SU 3665-2 011

Ančerl Gold 6: Mahler / Strauss - Symfonie č.1, Enšpíglova šibalství (Česká filharmonie), SU 3666-2 011

Ančerl Gold 7: Janáček - Glagolská mše, Taras Bulba (Česká filharmonie, PFS, sólisté), SU 3667-2 911

Ančerl Gold 8: Dvořák / Suk - Koncert a Romance pro housle a orchestr, Fantazie pro housle a orchestr (Česká filharmonie, J.Suk - housle), SU 3668-2 011

Ančerl Gold 9: Brahms / Beethoven - Symfonie č. 1 c moll - Symfonie č. 1 C dur (Česká filharmonie), SU 3669-2 011

Ančerl Gold 10: Prokofjev - Symfonie č. 1 D dur, Koncerty pro klavír a orchestr č. 1 a 2 (S..Richter - klavír, FOK, D. Baloghová - klavír, Česká filharmonie/SU 3670-2 011

Ančerl Gold 11: Kabeláč / Hanuš, Mysterium času, Hamletovská improvizace , Koncertantní symfonie (Česká filharmonie), SU 3671-2 011

Ančerl Gold 12: Martinů - Koncert pro klavír a orchestr č. 3, Kytice (J.,Páleníček - klavír, L.Domanínská, S.Červená - zpěv, PFS/J.Kühn, KDS/Česká filharmonie), SU 3672-2 901

Ančerl Gold 13: Dvořák - Requiem (Česká filharmonie, PFS, sólisté), 2 CD, SU 3673-2 212

Ančerl Gold 14: Stravinskij - Oedipus Rex, Žalmová symfonie (PFS, J.Veselka, Česká

filharmonie), SU 3674-2 211

Ančerl Gold 15: Brahms - Koncert pro klavír d moll, Tragická předehra (E.Then-Bergh, Česká filharmonie), SU 3675-2 001

Ančerl Gold 16: Prokofjev - Romeo a Julie, Pěťa a vlk (Česká filharmonie), SU 3676-2 011

Ančerl Gold 17: Ravel / Lalo / Hartmann - Tzigane, Španělská symfonie, Smuteční koncert I.Haendelová, A.Gertler - housle, Česká filharmonie), SU 3677-2 011

Ančerl Gold 18: Mozart / Voříšek - Koncerty, Symfonie D dur (Česká filharmonie), SU 3678-2 001

Ančerl Gold 19: Dvořák - Symfonie č. 6 D dur, Můj domov, Husitská, Karneval (Česká filharmonie), SU 3679-2 011

Ančerl Gold 20: Čajkovskij - Koncert pro klavír a orchestr b moll, Italské capriccio, Slavnostní předehra (S.Richter - klavír, Česká filharmonie), SU 3680-2 001

Ančerl Gold 21: Vycpálek / Mácha - České rekviem, Variace / M.Řeháková, M.Mrázová, T.Šrubař, Česká filharmonie) 2 CD, SU 3681-2 212

Ančerl Gold 22: Bartók - Koncerty pro housle a orchestr (A. Gertler - housle, E. Bernáthová - housle, Česká filharmonie), SU 3682-2 011

Ančerl Gold 23: Šostakovič - Symfonie č. 7 Leningradská (Česká filharmonie), SU 3683-2 001

Ančerl Gold 24: Janáček / Martinů - Sinfonietta, Fresky Piera della Francesca, Paraboly (Česká filharmonie), SU 3684-2 011

Ančerl Gold 25: Beethoven - Symfonie č. 5, Koncert pro klavír a orch.č.4, Romance pro housle a orchestr č. 2 (J. Páleníček - klavír, D. Oistrach - housle, Česká filharmonie), SU 3685-2 001

Ančerl Gold 26: Bartók - Koncert pro orchestr, Koncert pro violu a orchestr(J. Karlovský, Česká filharmonie), SU 3686-2 011

Ančerl Gold 27: Bloch / Schumann / Respighi - Schelomo, Koncert pro violocello a orchestr, Adagio con variazioni (A. Navarra, Česká filharmonie), SU 3687-2 011

Ančerl Gold 28: Novák / Slavický - V Tatrách, Moravské taneční fantazie, Rapsodické variace (Česká filharmonie), SU 3688-2 001

Ančerl Gold 29: Mozart / Beethoven / Wagner / Smetana / Glinka / Berlioz / Rossini / Šostakovič / Weber - Předery (Česká filharmonie), SU 3689-2 011

Ančerl Gold 30: Hindemith / Bořkovec - Koncert pro housle a orchestr, Koncert pro violoncello a orchestr, Koncert pro klavír a orchestr č. 2 (A. Gertler - housle, P. Tortelier - violoncello, A. Jemelík - klavír, Česká filharmonie), SU 3690-2 011

Ančerl Gold 31: Brahms - Dvojkoncert a moll, op. 102, Symfonie č. 2 (J.Suk - housle,

André Navarra - violoncello, Česká filharmonie), SU 3691-2 011

Ančerl Gold 32: Stravinskij - Svatba, Kantáta, Mše (PFS, J. Veselka, Česká filharmonie), SU 3692-2 211

Ančerl Gold 33: Mahler - Symfonie č. 9 D dur (Česká filharmonie), SU 3693-2 011

Ančerl Gold 34: Martinů - Symfonie č. 5 a 6 (Symf. fantazie), Památník Lidicím (Česká filharmonie), SU 3694-2 001

Ančerl Gold 35: Vycpálek / Ostrčil - Kantáta o posledních věcech člověka, Suita c moll (solisté, PFS, P.Kühn Česká filharmonie), SU 3695-2 901

Ančerl Gold 36: Prokofjev - Alexandr Něvský, Symfonie - koncert pro violoncello a orchestV.Soukupová -zpěv, A. Navarra - violoncello, PFS, J. Veselka, Česká filharmonie), SU 3696-2 911

Ančerl Gold 37: Krejčí / Pauer, Serenáda, Symfonie č. 2, Koncert pro fagot (K. Bidlo - fagot, Česká filharmonie), SU 3697-2 001

Ančerl Gold 38: Mozart - Koncerty pro klavír KV 488, KV 271, lesní roh KV 447 (H. Czerny-Stefanska - klavír, H. Steurer - klavír, M. Štefek - lesní roh, Česká filharmonie), SU 3698-2 001

Ančerl Gold 39: Šostakovič - Symfonie č. 1 a 5 (Česká filharmonie), SU 3699-2 011

Ančerl Gold 40: Burghauser / Dobiáš - Sedm reliéfů, Symfonie č. 2 (Česká filharmonie), SU 3700-2 011

Ančerl Gold 41: Hanuš - Sůl nad zlato, Symfonie č. 2 (Česká filharmonie), SU 3701-2 001

Ančerl Gold 42: Liszt / Bárta / Šostakovič - Preludia, Koncert pro violu, Koncert pro violoncello (J. Karlovský - viola, M. Sádlo - violoncella, Česká filharmonie), SU 3702-2 011

Ančerl Gold 43: Bořkovec / Britten / Dobiáš / Eben / Hurník / Jirko / Kalabis / Kalaš / Kapr / Seidel, orchestrální díla (Česká filharmonie), 4 CD, SU 3944-2 011

Závěr

Pro svou magisterskou práci jsem si zvolila pro obor komorní hra možná netradiční téma Karel Ančerl. Důvod je však velmi prostý. Hraji na violu v souboru nazvaném Ančerlovo kvarteto. Mnoho českých profesionálních smyčcových kvartet se nazývalo a nazývá podle našich slavných hudebních skladatelů, v minulosti to bylo Smetanovo, Dvořákové či Janáčkové kvarteto. Na dirigentská jména se zapomíná, snad vyjma Talichova kvarteta, které nás vlastně inspirovalo k názvu Ančerlovo kvarteto. S tématem diplomové práce jsem tedy neváhala. Karla Ančerla považuji za absolutně výjimečného hudebníka a náš soubor je hrdý na to, že nese jeho jméno.

Použitá literatura a prameny

Ancerl Gold Edition, komplet nahrávek na 43 CD, Supraphon SU 3661 – SU 3702, Praha 2002 - 2008

Holzknicht, Václav: Česká filharmonie, SNKLHU, Praha 1963

Iblová, Michaela: Česká filharmonie pod tlakem stalinské kulturní politiky v padesátých letech, Karolinum, Praha 2014

Kolářková, Yveta: Česká filharmonie 100 plus 10, Academia, Praha 2006

kolektiv autorů: Československý hudební slovník osob a institucí (svazek první, A - L), SNKLHU, Praha 1963

kolektiv autorů: Československý hudební slovník osob a institucí (svazek druhý, M - Z),

SNKLHU, Praha 1965

Mlejnek, Karel: Česká filharmonie, vydavatelství ČF, Praha 1996

Smolka, Jaroslav: Jak jsem je znal, AMU, Praha 2014